

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

РЕБРОВА ГАННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378:37.011.3-051:342.813-029:33(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ АКМЕОЛОГІЧНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Курлянд Зінаїда Наумівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гладкова Валентина Миколаївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри управління;

кандидат педагогічних наук
Очеретна Ольга Юріївна,
Національний університет
«Одеська морська академія»,
доцент кафедри англійської мови № 2.

Захист дисертації відбудеться «24» березня 2020 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті й у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «24» лютого 2020 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Домінування економічного чинника соціокультурного розвитку держав у світовому глобалізаційному контексті зумовило звернення наукової спільноти до джерел соціокультурного прогресу та добробуту людства, що є альтернативними усталеній, ресурсній концепції. Такою альтернативою стає людиновимірна парадигма, у межах якої людська розумова творча діяльність стає рушійною силою отримання позитивних змін економічного зростання, що впливає на якість життя та гуманітарну сферу людства. У контексті зазначеного, стратегія розвитку освіти України покликана реалізувати гуманістичний потенціал педагогічної галузі і спрямувати зусилля на якісні перетворення економічної свідомості, компетентності, мислення та культури особистості майбутніх учителів.

Дослідження Р. Талера (Richard H. Thaler) стосовно економічної поведінки людини актуалізувало проблему взаємозв'язку економіки та гуманітарної сфери, що знайшло відображення в дослідженнях Ф. Казеллі (F. Caselli), А. Чіконе (A. Ciccone), А. Галіакберової (A. Galiakberova) та ін. Проект розвитку людського капіталу (Human Capital) стає стратегічним вектором діяльності Світового банку реконструкції та розвитку (World Bank), що зумовило осмислення взаємозв'язку економіки, культури й освіти (Р. Дізон-Рос (R. Dizon-Ross), А. Ейнарсон (A. Einarsson), Т. Стюарт (T. A. Stewart), В. Антонюк, І. Балягіна, М. Богорад, Г. Ковальчук, С. Лукаш, Т. Майструк, В. Музичук, А. Нісімчук, О. Падалка, І. Прокопенко, С. Розумовський, О. Соскін та ін.). У зазначеному контексті вчені розкривають професійні аспекти, що збагачують науковий тезаурус такими поняттями, як: «людина культури» (І. Зязюн), «людський капітал», «людина соціальна» (Г. Беккер (G. Becker), «економічні цінності освіти» (Т. Шульц (T. Shultz), «людські інвестиції» (Н. Марущак), прикладна економіка, зокрема в мистецтві (В. Дж. Баумоль (W. J. Baumol), Р. Таузе (R. Towse) «економічна ментальність» (Т. Гайдай, Ю. Латова), «економічна культура» (І. Кицкай, В. Матушкін, В. Москаленко, О. Падалка), що є складником загальної педагогічної культури.

На економічний концепт педагогічної культури вказують дослідження, у межах яких розглядаються дотичні або споріднені терміни. Своєрідним кліше економічної культури є поняття «соціоекономічної культури» (А. Дзунда), феномен «економічна соціалізація» (В. Москаленко). Безпосередньо економічну культуру вчителя досліджують П. Бойчук, Н. Ігнат'єва, Л. Кицкай, О. Любченко, Д. Разуменко, Т. Рахлис, А. Сисоєва, М. Ховрич, О. Шпак та ін.; на важливість економічної компетентності вчителя сучасної української школи вказують О. Лодатко, О. Кінах. Дослідження науковців Б. Мільнера, В. Стьопіна, О. Рубанець, Л. Теліженко та інших зорієнтовані на постнекласичну методологію, згідно з якою сфера економіки розглядається в контексті гуманістичної парадигми та має вектор людиновимірності. У межах гуманістичної парадигми розробляються і впроваджуються в освітній процес

педагогічні технології, що набувають гуманістичного смислу та відповідають стратегії на інновації і модернізацію освіти, з-поміж них і акме-технології.

У галузі освіти акмеологічні технології вважаються найвідповіднішими гуманістичній парадигмі завдяки їх творчо-розвивальному потенціалу (В. Гладкова, О. Дубасенюк, А. Князєв, Н. Кузьміна, А. Майборода, Л. Рибалко). Фахівці в галузі педагогічної акмеології (А. Деркач, А. Маркова, А. Майборода та ін.) одним із етапів професійного становлення вважають перехід від навчання до праці, що потребує адаптації до різних її аспектів, зокрема й економічних. На економічний, людиновимірний потенціал акмеологічних технологій вказує О. Очеретна. Зазначене актуалізує можливість і доцільність застосування акмеологічних технологій у формуванні економічної культури майбутніх учителів, зокрема гуманітарних спеціальностей.

Незважаючи на актуальність і певну розробленість феномену економічної культури в педагогічній площині, її формування у майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей не висвітлено. Це викликало в теорії і практиці професійної освіти низку *суперечностей* між:

- нормативною вимогою формування цілісної особистості майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей з інтегральною компетентністю та відсутністю теорії і практики застосування історичного зв'язку економіки, культури й освіти як міждисциплінарного синтезу в їхній професійній підготовці;

- необхідністю набуття економічної культури майбутніми вчителями гуманітарних спеціальностей та відсутністю адекватних методик і технологій її формування у ЗВО;

- творчо-розвивальним потенціалом акмеологічних технологій і відсутністю обґрунтованих педагогічних умов їх застосування у формуванні економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Актуальність проблеми дослідження та визначені суперечності зумовили вибір теми дисертації «Формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнській національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджено проблему формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 7 від 28.02.2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 26.03.2013 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Обґрунтувати сутність і структуру феномену «економічна культура майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей»; уточнити поняття «економічна культура», «економічна культура особистості».

2. Схарактеризувати економічний потенціал акмеологічних технологій.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

4. Науково обґрунтувати педагогічні умови формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

5. Розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Предмет дослідження – зміст і методика формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- стимулювання професійного інтересу майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до економічної змістової лінії фахових дисциплін;
- орієнтація на вітагенний досвід студентів, набутий ними поза навчанням (інформальним способом);
- залучення студентів до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості;
- моделювання віртуальних ситуативно-проектних культурно-економічних середовищ.

Методи дослідження: *теоретичні:* феноменологічний, категоріальний аналіз, теоретичні узагальнення, систематизація, порівняння різних аспектів економічної культури у науковому дискурсі – для визначення й уточнення ключових понять дослідження; теоретичне та наочне моделювання – для розроблення структури феномену економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, критеріального апарату оцінювання його компонентів і побудови моделі формування зазначеного феномену; логіко-системний аналіз застосовано для розроблення педагогічних умов формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей

засобами акмеологічних технологій; *емпіричні*: анкетування, бесіди, опитування, тести і методики – для визначення кількісних і якісних характеристик рівнів сформованості досліджуваного феномену; констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи експерименту – для підтвердження ефективності педагогічних умов, моделі й експериментальної методики формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій; *статистичні методи*: критерій однорідності χ^2 , метод визначення середніх величин – для підтвердження вірогідності отриманих даних.

Експериментальна база дослідження. Експериментально-дослідну роботу проведено на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»; Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Всього в дослідженні взяли участь 218 осіб – майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Наукова новизна дослідження. *Уперше* теоретично обґрунтовано та розкрито сутність і структуру феномену «економічна культура майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей» як інтегрованого особистісно-професійного утворення. Розкрито феноменологію економічної культури в психолого-педагогічній проєкції; схарактеризовано економічний потенціал акмеологічних технологій. Науково обґрунтовано педагогічні умови формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій: стимулювання професійного інтересу майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до економічної змістової лінії фахових дисциплін; орієнтація на вітагенний досвід студентів, набутий ними поза навчанням (інформальним способом); залучення студентів до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості; моделювання віртуальних ситуативно-проєктних культурно-економічних середовищ. Визначено компоненти (когнітивно-раціональний, діяльнісно-адаптаційний, ментально-зорієнтований, мотиваційно-інноваційний), критерії (інтелектуальний, самоорганізаційний, ціннісний, продуктивний) та їх показники, схарактеризовано рівні сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій (інтегрально-зорієнтований, вибірково-рефлексійний, ситуативно-актуалізований). Розроблено модель формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій (теоретичний, методологічний, організаційно-методичний і результативний блоки). Уточнено сутність понять «економічна культура», «економічна культура особистості». Подальшого розвитку дістала методика формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні методик діагностики та формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних

технологій; елективного курсу-практикуму «Основи формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей»; проектно-організаційних форм міждисциплінарного характеру (технології моделювальні-тренінгові: партисипативні, моделювання віртуальних проблемних ситуацій; інтерактивні, тім-білдингово-ігрові: інтелектуально-ігрові; організаційно-проектувальні: проектно-дослідницькі; особистісно-розвивальні: рефлексивний наратив, вибір траєкторії оптимізації дій, стратегія «На результат», моделювання стратегії професійного зростання, візуалізації мислення). Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти для формування інтегральної компетентності майбутніх учителів різних напрямів підготовки та застосування відповідно до них акмеологічних технологій; укладанні підручників, методичних посібників і рекомендацій для майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; для написання курсових і магістерських робіт, підготовки доповідей і статей тощо.

Матеріали дослідження **впроваджено** в освітній процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт впровадження № 901/30/3 від 03.05.2019 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1433 від 25.04.2019 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/1014 від 27.05.2019 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати й положення дослідження викладено у формі виступів і доповідей на наукових і науково-практичних *міжнародних*: «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД» (Переяслав-Хмельницький, 2013), «Strategy of Quality in Industry and Education» (Varna, Bulgaria, 2013), «Современные тенденции в педагогической науке Украины и Израиля» (Аріель, Ізраїль 2014), «Проблеми якості дошкільної освіти і професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі» (Одеса, 2017), «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017), «Стратегії підвищення якості мистецької освіти в контексті змін сучасного соціокультурного простору» (Одеса, 2017), «Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства» (Одеса, 2016, 2018), «Мистецтво у нелінійному просторі» (Тернопіль, 2018), «The challenges of academia in modern digital world» (Одеса, 2018), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (Суми, 2019); VII International Conference of European Academy of Sciences & Reserch (Bonn, 2019); *усеукраїнських*: «Творча спадщина К. Д. Ушинського у вимірах освіти ХХІ сторіччя» (Одеса, 2013), «Макаренківські читання» (Суми, 2019) *конференціях*.

Публікації. Результати дослідження відображено у 15 одноосібних публікаціях автора. Із них 6 – у фахових наукових виданнях, 2 – у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 7 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, 15 додатків на 48 сторінках, списку використаних джерел (загальний обсяг – 354

найменування, із них 44 іноземними мовами). Дисертація містить 6 рисунків, 9 таблиць. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки, із них основного тексту – 195.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, висвітлено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, схарактеризовано методи роботи, експериментальну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення дослідження, подано відомості щодо упровадження й апробації одержаних результатів, загальної кількості публікацій, структури й обсягу дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій»** розкрито феноменологію економічної культури в гуманітарній проєкції, зокрема генезу розвитку феномену «економічна культура» в науковому дискурсі, його категоріального оформлення, висвітлено стан дослідженості економічної культури особистості як психолого-педагогічної проблеми; обґрунтовано сутність і структуру економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, педагогічні умови її формування в закладі вищої освіти; схарактеризовано особливості й потенціал акмеологічних технологій як засобу формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Поява нової світової стратегії у галузі економіки розвитку держав, що ґрунтується на феноменології людського капіталу, актуалізує зв'язок економіки культури й освіти, визначає важливу роль людського ресурсу в досягненнях добробуту багатьох країн світу. Це спричинює активізацію уваги наукової спільноти до економічної проблематики в більш широкому, соціокультурному контексті, розуміння руйнації ресурсного підходу до економіки та визнання домінуючої ролі людини, її творчого потенціалу, винахідливості в питаннях економічного зростання (А. Галіакберова, Р. Дізона-Рос, А. Ейнарсон, В. Музичук, О. Соскін, А. Чіконе та ін.).

Виокремлено феномен культури як економічної діяльності, що виробляє, зберігає, розповсюджує і використовує культурні блага, які задовольняють культурні потреби людини в суспільстві (В. Музичук, Дж. Табелліні). Економіка культури є предметом досліджень зарубіжних учених: у контексті полікультурних впливів і глобалізаційних культурно-економічних тенденцій (А. Ейнарсон, Г. Шрьотер); як стратегія інвестицій у людський капітал (Т. Шульц, Ф. Казеллі, А. Чіконе); предмет сучасного економічного контенту культури і мистецтва (Дж. Баумель, В. А. Гинсбург, Д. Тросби, Р. Тауз), зокрема, в контексті цінностей (М. Хілс); організації праці та створення відповідних умов гуманістичного характеру, що не викликають стресу (М. Слоан); інвестицій в освіту і створення інтелектуального капіталу (Г. Боуен, Т. Стюарт) та ін.

На підставі аналізу наукових джерел (І. Кицкай, Н. Дудник, І. Зубіашвілі, В. Матушкін, В. Москаленко, О. Падалка та ін.) економічну культуру розглянуто як міждисциплінарну категорію, що позначає феномен сталого економічного розвитку держави, регіону на основі конгломерату культурних цінностей, сучасних науково-технічних досягнень, традицій і норм, які регламентують культурно-економічні відносини, якість господарювання та культуру споживання, підвищують якість життя і синхронізують економічний профіль країни з глобалізаційним вектором розвитку ефективних економік світу.

Економічну культуру особистості розуміємо як якісний рівень її економічної соціалізації, сформованої на основі освоєння економічного контенту соціокультурного простору, в якому особистість виконує свої життєтворчі, професійні та суспільні функції. Функційний підхід і метод теоретичного моделювання дозволив визначити чотири ключові функції економічної культури: професійно-продуктивна, культурно-ментальна; особистісно-регулятивна; адаптаційно-оптимізувальна. Вони стають регуляторами успішності життєтворчості та професійного становлення особистості майбутніх учителів. Доведено, що саме майбутні вчителі гуманітарних спеціальностей здатні опанувати складну філософію економічного знання як гуманітарної галузі, спрямованої на розвиток основного ресурсу держави – людського та реалізувати зазначені функції в освітньому процесі зі школярами, студентами ЗВО, у широкому соціокультурному просторі.

Феномен «економічна культура майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей» схарактеризовано як інтегроване особистісне професійне утворення, що характеризується усвідомленням і практичним опрацюванням культурно-гуманітарного потенціалу економічних знань у їх педагогічній проєкції на економічне виховання та збереження людського ресурсу; об'єктивується в межах їхньої професійно-педагогічної культури на основі осмислення і критичного ставлення до трансформацій економічних процесів та їх різнопланових чинників у суспільстві – культурно-ціннісних, інтелектуальних, етно-ментальних, життєзберезувальних. Структуру зазначеного феномену складають когнітивно-раціональний, діяльнісно-адаптаційний, ментально-зорієнтований і мотиваційно-інноваційний компоненти. Кожний компонент є сукупністю певних змістових конструктів, що охоплюють наявність культурно-економічної свідомості, оперування економічними знаннями, уявлення міждисциплінарного характеру щодо зв'язків економіки, педагогіки та культури, економізації власного життєвого й освітнього простору, розуміння та орієнтацію на ціннісний аспект економічної культури, прагнення до продуктивності навчання і праці в контексті конкурентоспроможності, умотивованість на реалізацію особистісного професійного ресурсу тощо.

Визначено педагогічні умови формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій: стимулювання професійного інтересу майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до економічної змістової лінії фахових дисциплін (вплив на когнітивно-раціональний компонент); орієнтація на вітагенний досвід

студентів, набутий ними поза навчанням (інформальним способом), що мало вплив на діяльнісно-адаптаційний компонент; залучення студентів до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості (вплив на ментально-зорієнтований компонент як професійно-інтегрований, міждисциплінарний); моделювання віртуальних ситуативно-проектних культурно-економічних середовищ (вплив на мотиваційно-інноваційний компонент). Доведено доцільність реалізації розроблених педагогічних умов засобами акмеологічних технологій.

Акмеологічні технології визначено як системний процес цілеспрямованого організаційно-методичного впливу на особистість з метою спонукання її до саморозвитку, саморозкриття, досягнення вищого рівня професійної самореалізації на шляху від реального до бажаного стану компетентності, конкурентоспроможності, що гарантовано забезпечується алгоритмом застосування дієвих форм, тренінгів, ігрових ресурсів. Акмеологічні технології класифіковано на: моделювальні-тренінгові (партисипативні, моделювання віртуальних проблемних ситуацій); інтерактивні, тім-білдингово-ігрові (інтелектуально-ігрові); організаційно-проектувальні (проектно-дослідницькі); особистісно-розвивальні (рефлексивний наратив, вибір траєкторії оптимізації дій, моделювання стратегії «На результат» та професійне зростання, візуалізації мислення.

Економічний потенціал акмеологічних технологій зумовлений можливістю залучення майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у межах їхньої професійної підготовки до «економічного сегменту суспільства» (О. Очеретна) через зацікавленість смисловими, змістовими аспектами економічного контенту фахових дисциплін, когнітивні вміння та соціально-економічну поведінку, зокрема у відповідності до власної професійної ефективності.

У другому розділі **«Експериментально-дослідна робота з формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій»** визначено критерії, показники та рівні сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій, презентовано модель її формування, розроблено й апробовано діагностувальну та експериментальну методики формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій, здійснено аналіз одержаних експериментальних даних, доведено ефективність упроваджених моделі й експериментальної методики формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

Критеріями та показниками оцінювання сформованості компонентів економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій обрано: інтелектуальний (наявність знань з економічної проблематики; орієнтація в економічному змісті відповідних гуманітарних дисциплін; операційність застосування набутих знань в освітньому процесі), що оцінював когнітивно-раціональний компонент;

самоорганізаційний (наявність акмеологічних умінь для оптимізації та економії витрати часу та людського ресурсу; працездатність і результативність діяльності в досягненні поставленої мети; єдність інтровертивності та самоконтролю в організації самостійної освітньої діяльності економічної спрямованості) для оцінки діяльнісно-адаптаційного компонента; ціннісний (усвідомлення цінностей культури та їх економічної зумовленості; сформованість і рефлексія уявлень власних цінностей та їх економічного контенту; орієнтація на педагогічний потенціал ціннісних аспектів економічної культури), що оцінював ментально-зорієнтований компонент; продуктивний (інтенції до інновацій у прийнятті рішень під час проблемних освітніх ситуацій; наявність стратегії на професійний успіх; здатність до інтеграції економічного та професійно-педагогічного контенту як чинника конкурентоспроможності), оцінював мотиваційно-інноваційний компонент сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій.

Для визначення рівнів сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій дібрано діагностувальні методики: питальник «ОТКЛЕ» Н. Рейнвальда, методика «Виявлення стилю саморегуляції діяльності» за Г. Пригіним, «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А. Реана), тест «Культурно-ціннісні орієнтації» (Дж. Таусенд, варіант Л. Г. Почебут та ін.), питальник «Адаптація особистості до нового соціокультурного середовища» (Л. Янковський), «Ієрархія потреб» (модифікація І. Акиндінової). Завдяки обраним критеріям, показникам і діагностувальним методам визначено високий «інтегрально-зорієнтований», задовільний «вибірково-рефлексійний» і низький «ситуативно-актуалізований» рівні сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дозволив з'ясувати, що більшість студентів (67,9% респондентів експериментальної групи та 67,3% – контрольної групи) перебували на низькому рівні сформованості економічної культури, задовільний рівень засвідчили 18,7% майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей експериментальної і 20,0% – контрольної груп; високий рівень був у 13,4% студентів експериментальної і 12,7% – контрольної груп.

У межах дослідження було розроблено модель формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій (див. рис.), що обіймала теоретичний, методологічний, організаційно-методичний і результативний блоки, у змісті яких позиціоновано мету, компоненти, критерії, наукові підходи, педагогічні принципи, етапи, педагогічні умови, акмеологічні технології їх реалізації і кінцевий результат – рівні сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Формувальному етапу передувала підготовча робота з викладачами

Рис. Модель формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій

фахових дисциплін, які були задіяні в експерименті. Проведено практичні заняття, на яких разом із викладачами фахових дисциплін було введено до освітніх робочих програм питання економічної спрямованості в межах сучасної економічної теорії сталого розвитку. Було розроблено елективний курс-практикум за вільним вибором студентів «Основи формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей», а також організовано міжгалузевий гурток «Педагогічна майстерність учителя», змістом якого було формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

У межах зазначеного елективного курсу-практикуму поетапно впроваджено педагогічні умови та застосовано відповідні акмеологічні технології. Елективний курс-практикум містив два змістових модулі: «Феноменологія економічної культури у гуманістичній парадигмі» (теми: «Економічна культура в структурі педагогічної культури майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін», «Економічна культура майбутнього вчителя в соціокультурному просторі суспільства») і «Практико-інноваційні можливості використання економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей» (теми: «Ментальні аспекти економічної культури», «Інноваційний потенціал економічної культури вчителя-гуманітарія»).

На практичних заняттях з елективного курсу-практикуму студенти залучалися до активних дискусій (сократівський метод, техніка ажурної пилки, тренінг «Переконання та ціннісні переваги»), інтелектуальних ігор, вирішення змодельованих віртуальних проблемних ситуацій (метод кейсів, Web-квест, SWOT-аналіз), візуалізації власних розумових операцій (технологія ментальних карт), самопрезентацій (творчий самостійно-дослідний проєкт «Моя професійна акмеограма»). Допоміжною наскрізною організаційною формою був гурток «Педагогічна майстерність учителя», що використовувався для проведення освітньо-фахових семінарів, конференцій і демонстрування результатів самостійної роботи студентів. Педагогічні умови було впроваджено поетапно.

Мета першого етапу – *настановно-інформаційного* – формування уявлень щодо міждисциплінарних економічно-спрямованих зв'язків гуманітарної сфери знань, умінь оперувати ними. Реалізовано педагогічну умову «стимулювання професійного інтересу майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до економічної змістової лінії фахових дисциплін». Самостійна робота студентів на цьому етапі передбачала розроблення ними тематичних словничків лексики економічної спрямованості (у межах кожної фахової дисципліни), якими в подальшому студенти користувалися на заняттях гуртка «Педагогічна майстерність учителя». Проведено низку тематичних семінарів з теми «Економічна змістова лінія фахових дисциплін» окремо зі студентами кожної гуманітарної спеціальності («Всесвітня історія», «Історія України», «Культурологія», «Зарубіжна література», «Українська література», «Філософія», «Релігієзнавство»); обговорювалися проблеми економічно-фахової спрямованості цих дисциплін, підготовлених студентами з використанням словничків економічної лексики. Зокрема, з істориками обговорено питання економічного підґрунтя визначних історичних подій та їх

наслідки; з культурологами – відображення у творах мистецтва економічної проблематики, матеріальний аспект творів мистецтва і вплив економічних особливостей на розвиток музики, скульптури, архітектури; із філологами – економічну виховну лінію літературних творів народів різних країн світу (казок, легенд, міфів, а також прислів'їв і приказок), авторських творів (О. де Бальзак «Гобсек», А. Хейлі «Міняли» тощо). Зі студентами спеціальності «Релігієзнавство» проаналізовано відмінності у ставленні до праці, грошей і фінансової діяльності представників різних релігій; вплив релігійних особливостей на розвиток економіки; із майбутніми філософами обговорено погляди відомих філософів давнини з тематики грошей, багатства, господарювання; представлено власні роздуми щодо сутності та значення економічних категорій «вартість», «капітал», «праця».

Метою другого етапу – *інформально-емпіричного* – було формування у студентів характерних особливостей, притаманних економічній культурі особистості: здатність до конкурентоспроможності, швидкість прийняття рішень, уміння працювати в команді, використовувати досвід, набутий поза межами навчання (перенесення знань з однієї сфери на іншу), вбачати причино-наслідкові зв'язки тощо. У ході реалізації педагогічної умови «орієнтація на вітагенний досвід студентів, набутий ними поза навчанням (інформальним способом)» застосовано тим-білдингово-ігрові технології (із використанням інтелектуальних ігор «Що? Де? Коли?» та «Брейн-ринг»), особистісно-розвивальну акме-технологію «Рефлексійний наратив», у процесі якої майбутні фахівці ділились особистим досвідом і здійснювали рефлексію самоефективності й управління власним часом або тайм-менеджментом. Студентами самостійно було вивчено закон В. Парето та його потенціал у підвищенні особистої самоефективності; знайдено й відрефлексовано сім навичок «ефективних людей» (за С. Кові) щодо їхнього впливу на економізацію власного освітнього, життєвого, професійного та комунікативного простору. Одержані результати були презентовані студентами у вигляді есе.

Метою третього – *крос-культурного, міждисциплінарного етапу* – було забезпечення усвідомлення міжпредметних зв'язків економіки, культури, педагогіки на основі ціннісної світоглядної парадигми. Під час упровадження педагогічної умови «залучення студентів до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості» було використано проектну акмеологічну технологію і тренінг «Переконання та ціннісні переваги». Студенти самостійно виконували пошуково-дослідну роботу з теми «Гуманістичні цінності в економічній проєкції» в малих групах у межах гуртка «Педагогічна майстерність учителя». Алгоритм дій майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей включав: аналіз категорій «цінності», «гуманізм», «гуманістичні цінності», визначення історичних витоків гуманістичних цінностей за часів античності, Відродження, у Новий час; знаходження економічної тематики культурних творів, їх етичної та виховної лінії; формулювання висновків.

Тренінг «Переконання та ціннісні переваги» передбачав ознайомлення студентів з різними класифікаціями особистісних цінностей і потреб (за

К. Альдерфером, Р. Ингелхардом, І. Лапіним, А. Макаревичем, А. Маслоу, М. Рокічем, О. Соміком, Ш. Шварцем), самостійне встановлення взаємозв'язку між особистісними потребами та цінностями в процесі дискусії, обрання і ранжування за значущістю 10 цінностей і потреб з подальшим їх обговоренням. Студентами самостійно було підготовлено доповіді з таких тем: «Термінологічне розкриття поняття «акме», «Акме у системі професійного становлення майбутнього фахівця», «Педагогічний та економічний контексти феноменології «акме». Це дозволило майбутнім фахівцям відрефлексувати власні культурні цінності та їх життєзберезувальну роль, оцінити сформованість уявлень особистих цінностей (які мають також економічний підтекст) та їх відповідність особистісним потребам.

На третьому етапі формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій у межах реалізації третьої педагогічної умови на базі педагогічної майстерні було організовано партисипативну Coworking-конференцію «Етно-ментальні культурні особливості в економічних поглядах». Застосовано роботу в малих групах за таким алгоритмом дій: обрання теми для доповідей, що супроводжувалися презентаціями у PowerPoint; самостійна організація і проведення студентської конференції. Студентами було обрано такі теми: «Християнська трудова етика: відмінності протестантських і католицьких поглядів на економіку», «Американізація як один із видів культурних трансферів», «Етнокультурні особливості в економічних традиціях ісламських країн», «Віддзеркалення конфуціанських культурних традицій в економічних особливостях країн Азії», «Особливості буддійської економіки як виклик традиційній західній економіці споживання», «Індуїстський тип культури та його прояви в економіці країн Індостану» тощо. Результати конференції та її основні викладки висвітлено й обговорено он-лайн засобами ІКТ, зокрема за допомогою можливостей програми Skype проводити конференц-дзвінки.

Метою четвертого – *проектно-організаційного етапу* – було формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей за допомогою підсилення зацікавленості студентів інноваціями в педагогіці, прагнення досягти успіху в професії через їх застосування та вибудовування стратегії професійної самореалізації та самоефективності, оптимізуючи власний людський ресурс і продуктивність діяльності. На цьому етапі впроваджено педагогічну умову «моделювання віртуальних ситуативно-проектних культурно-економічних середовищ», застосовано технології візуалізації мислення (використано метод ментальних карт) і «моделювання віртуальних проблемних ситуацій», що включала метод кейсів, методи Web-quest та SWOT-аналізу. Алгоритм дій цієї технології: обрання проблеми (кейсу): «Участь студентської молоді в програмі Work and travel», вирішення якої потребувало проведення самостійного SWOT-аналізу. На другому кроці для успішного самостійного проведення студентами SWOT-аналізу, їм було запропоновано спочатку провести Web-quest (з англ. – «Пошуки в Мережі») та самостійно вивчити цю техніку аналізу, її мету, завдання й особливості проведення. На третьому кроці майбутні вчителі гуманітарних спеціальностей самостійно

ознайомилися з різними аспектами програми «Work and travel», з офіційною інформацією на сайті компанії, проаналізували відгуки студентів, які вже мали досвід участі в цій програмі, уявили себе перед вибором: чи брати участь у цій програмі? Після самостійного індивідуального проведення Web-quest студенти на четвертому кроці самостійно здійснили SWOT-аналіз обраної проблеми.

На четвертому етапі також впроваджено технологію візуалізації мислення, що передбачала використання техніки «ментальних карт» (тема «Шляхи до акме») і мала вплив на всі аспекти «самості» – від самопізнання до усвідомлення необхідності в досягненні максимальної самоєфективності.

У межах цього етапу студентів залучали до виконання індивідуального, творчого самостійно-дослідного проекту «Моя професійна акмеограма», що стало змістовим наповненням технології «моделювання стратегії професійного зростання» у поєднанні з технологіями «вибір траєкторії оптимізації дій» та стратегії «На результат». Ця робота передбачала ознайомлення майбутніх учителів із визначенням акмеограми педагога, складання портфоліо (містило карту професійного зростання, план підвищення самоєфективності, індивідуального маршруту до економічного самозабезпечення поза межами педагогічного середовища (бізнес-план тощо), шляхи вдосконалення професійної та інтегративної метакомпетентності). Базою для карти професійного зростання стали ментальні карти шляхів до «акме», які студенти склали раніше, словничок економічної лексики, який було складено майбутніми вчителями гуманітарних спеціальностей на першому етапі формування експерименту. План підвищення самоєфективності містив приклади органайзерів і планенгів для економізації власного часу, ранжування щоденних справ за важливістю й порядком виконання, прийняття коротко- та довгострокових цілей.

Після завершення формування етапу експерименту проведено прикінцевий зріз, метою якого було з'ясування ефективності визначених педагогічних умов, розроблених моделі й експериментальної методики формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у %)

Рівні Групи	Високий «інтегрально- зорієнтований»		Задовільний «вибірково- рефлексивний»		Низький «ситуативно- актуалізований»	
	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ
ЕГ	13,4	19,6	18,7	66,1	67,9	14,3
КГ	12,7	14,5	20,0	27,3	67,3	58,2

Примітка: КЕ – констатувальний етап, ПЕ – прикінцевий етап

Як бачимо з таблиці, в ЕГ зафіксовано 19,6% (було 13,4%) майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей із високим рівнем сформованості

економічної культури засобами акмеологічних технологій, у КГ – 14,5% (було 12,7%); 66,1% студентів ЕГ виявили задовільний рівень (було 27,3%), у КГ – 27,3% (було 20,0%). Низький рівень сформованості економічної культури виявлено у 14,3% (було 67,9%) респондентів ЕГ, у КГ – 58,2% (було 67,3%).

Перевірку достовірності отриманих результатів здійснено за методикою розрахунків критерію χ^2 , емпіричне значення критерію χ^2 порівняння експериментальної та контрольної груп на прикінцевому етапі дослідно-експериментальної роботи більше за критичне значення ($43,46 > 5,99$). Отже, достовірність розбіжностей характеристик контрольної та експериментальної груп стосовно рівнів сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій після формувального експерименту складає 95%. Отримані результати є статистично значущими і підтверджують ефективність запроваджених моделі, експериментальної методики і педагогічних умов формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей із застосуванням акмеологічних технологій.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій, що дозволило сформулювати такі висновки:

1. Розуміння економічної культури в контексті психолого-педагогічної проблематики ґрунтується на історичних зв'язках, що існували між культурою як сферою життєтворчості людини та економікою, яка створювала умови для цього. На перетині економіки і культури та їх взаємозв'язків виникає синтезований феномен «економічна культура». У дослідженні «економічна культура» розуміється як міждисциплінарна категорія, що позначає сталий економічний розвиток держави, регіону на основі конгломерату культурних цінностей, сучасних науково-технічних досягнень, традицій і норм, які регламентують культурно-економічні відносини, якість господарювання та культуру споживання, підвищують якість життя і синхронізують економічний профіль країни з глобалізаційним вектором розвитку ефективних економік світу.

Економічна культура особистості – це якісний рівень її економічної соціалізації, сформованої на основі освоєння економічного контенту соціокультурного простору, в якому особистість виконує свої життєтворчі, професійні та суспільні функції. Економічна культура майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей – це інтегроване особистісне професійне утворення, що характеризується усвідомленням і практичним опрацюванням культурно-гуманітарного потенціалу економічних знань у їх педагогічній проєкції на економічне виховання та збереження людського ресурсу; об'єктивується в межах їхньої професійно-педагогічної культури на основі осмислення та критичного ставлення щодо трансформацій економічних

процесів та їх різнопланових чинників у суспільстві: культурно-ціннісних, інтелектуальних, етно-ментальних, життєзберезувальних.

2. Актуалізовано економічний потенціал акмеологічних технологій через зацікавленість смисловими, змістовими аспектами економічного контенту фахових дисциплін, когнітивні вміння та соціально-економічну поведінку, зокрема відповідно до власної професійної ефективності. У контексті економічного потенціалу акмеологічні технології класифіковано як моделювальні-тренінгові (партисипативні, моделювання віртуальних проблемних ситуацій); інтерактивні, тім-білдингово-ігрові (інтелектуально-ігрові); організаційно-проектувальні (проектно-дослідницькі); особистісно-розвивальні (рефлексивний наратив, вибір траєкторії оптимізації дій, моделювання стратегії «На результат» і професійне зростання, візуалізації мислення.

3. Розроблено структуру економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, що складається з когнітивно-раціонального, діяльнісно-адаптаційного, ментально-зорієнтованого і мотиваційно-інноваційного компонентів. Для оцінювання когнітивно-раціонального компонента обрано інтелектуальний критерій із показниками: наявність знань з економічної проблематики; орієнтація в економічному змісті відповідних гуманітарних дисциплін; операційність застосування набутих знань в освітньому процесі. Для діяльнісно-адаптаційний компонента – самоорганізаційний критерій із показниками: наявність акмеологічних умінь для оптимізації та економії витрати часу та людського ресурсу; працездатність і результативність діяльності в досягненні поставленої мети; єдність інтровертивності та самоконтролю в організації самостійної освітньої діяльності економічної спрямованості. Для ментально-зорієнтованого компонента – ціннісний критерій із показниками: усвідомлення цінностей культури та їх економічної зумовленості; сформованість і рефлексія уявлень власних цінностей та їх економічного контенту; орієнтація на педагогічний потенціал ціннісних аспектів економічної культури. Для мотиваційно-інноваційного компонента – продуктивний критерій із показниками: інтенції до інновацій у прийнятті рішень під час проблемних освітніх ситуацій; наявність стратегії на професійний успіх; здатність до інтеграції економічного та професійно-педагогічного контенту як чинника конкурентоспроможності. Схарактеризовано рівні сформованості досліджуваного феномену високий – інтегрально-зорієнтований; задовільний – вибірково-рефлексійний; низький – ситуативно-актуалізований.

4. Педагогічними умовами формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій визначено: стимулювання професійного інтересу майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до економічної змістової лінії фахових дисциплін; орієнтація на вітагенний досвід студентів, набутий ними поза навчанням (інформальним способом); залучення студентів до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості; моделювання віртуальних ситуативно-проектних культурно-економічних середовищ .

5. Розроблено модель формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій, яка обіймала цільовий, теоретичний, методологічний, організаційно-методичний, результативний блоки. Цільовий блок охоплює мету та завдання; теоретичний презентує теоретичні моделі основних конструктів дослідження (компоненти економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей і критерії їх оцінювання); методологічний блок забезпечує методологію дослідження, що складається з акмеологічного підходу як генералізованого і наскрізного, гуманістичного, культурологічного, компетентнісного й інноваційного; та низки принципів (людиноцентричності, сталого розвитку, світоглядної спрямованості освітнього процесу, культуровідповідності, стимулювання професійного зростання, міждисциплінарності, технологізації; економії людського ресурсу). Організаційно-методичний блок засвідчує поетапну (настановно-інформаційний, інформально-емпіричний, крос-культурний, міждисциплінарний, проектно-організаційний етапи) методику формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій. Результативний блок презентує опрацювання та порівняння результатів, отриманих під час експериментального дослідження, що стосується перебігу розподілу респондентів за рівнями сформованості досліджуваного феномену.

На першому етапі методики формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій виявились ефективними такі методи й акмеологічні технології: форма діалогу (сократівський діалог), дискусійні методи, проектна акмеологічна технологія (міжгалузевий освітній семінар за темою: «Економічна змістова лінія гуманітарних дисциплін»), методика ажурної пилки (в авторській модифікації). На другому етапі застосовано рефлексивний наратив, дискусійні методи, тим-білдингово-ігрові технології (інтелектуальні ігри Що? Де? Коли? та Брейн-ринг). На третьому етапі використано проектну акмеологічну технологію (пошуково-дослідна робота за темою «Гуманістичні цінності в економічній проекції») з використанням дискусійних методів; тренінг «Переконання та ціннісні переваги»; партисипативну Coworking-конференцію «Етно-ментальні культурні особливості в економічних поглядах». На четвертому етапі було задіяно: технологію «моделювання віртуальних проблемних ситуацій»; метод кейсів; SWOT-аналіз; Web-quest; технології: візуалізації мислення, побудова ментальних карт; «моделювання стратегії професійного зростання» (індивідуальний, творчий самостійно-дослідний проєкт «Моя професійна акмеограма»); вибір траєкторії оптимізації дій; стратегію «На результат». На всіх чотирьох етапах формувального експерименту впроваджено наскрізний елективний курс-практикум «Основи формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей».

6. Встановлено, що реалізація моделі й експериментальної методики з поетапним упровадженням визначених педагогічних умов, дозволила досягти позитивних змін у рівнях сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей експериментальної групи порівняно з

контрольною. Так, високого рівня сформованості досліджуваного феномену засобами акмеологічних технологій на прикінцевому етапі в експериментальній групі досягли 19,6% студентів (було – 13,4%), задовільного – 66,1% (було – 18,7%), низького – 14,3% (було – 67,9%) майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. Натомість у КГ виявлена незначна позитивна динаміка: високий рівень продемонстрували 14,5% студентів (було – 12,7%), задовільний – 27,3% (було – 20,0%), низький – 58,2% респондентів (було – 67,3%). Статистичну значущість і не випадковість позитивних зрушень доведено застосуванням методики розрахунків χ^2 .

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування економічної культури педагогів. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в розробленні наукових засад і технологічних підходів формування економічної культури учителів гуманітарних спеціальностей у системі післядипломної освіти.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Реброва, Г. О. (2012). Функціональна економічна грамотність майбутнього фахівця як основа його компетентності. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, Одеса*, 66–72.
2. Реброва, Г. О. (2013). Економічна культура вчителя в контексті соціальної парадигми педагогічного вчення К. Д. Ушинського. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Спецвипуск «Творча спадщина К. Д. Ушинського у вимірах освіти XXI століття»*, Одеса, 260–266.
3. Реброва, Г. О. (2014). Сутність та компонентна структура економічної культури майбутнього вчителя. *Наукові записки. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Київ, СХУІ (117). Серія педагогічні та історичні науки*, 136–144.
4. Реброва, Г. О. (2018). Наукові підходи до формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Педагогічні науки, Одеса, 2 (121)*, 72–79.
5. Реброва, Г. О. (2018). Специфіка економічного контенту мистецької освіти як гуманітарної педагогічної галузі. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання. Збірник наукових праць, Суми, 1 (11)*, 35–45.
6. Реброва, Г. (2018). Акмеологічні технології у формуванні економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Збірник наукових праць Сумського ДПУ ім. А. С. Макаренка, Суми, 5 (79)*, 212–222.
7. Rebrova, A. A. (2014). Methodological principles of acmeology use in formation of economic culture of future teacher. *Modern tendencies in the pedagogical science of Ukrain and Israel: the way to integration*. Ariel University, Ariel, 5, 350–357.
8. Rebrova, H. (2018). Evaluation criteria and indicators of future teachers of humanitarian specialties economic culture. *The scientific heritage, Budapest, 27, 2*, 27–31.

9. Реброва, Г. (2013). До проблеми формування економічного мислення майбутніх фахівців. *Проблеми и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ: материалы XVIII международной научно-практической интернет-конференции*. Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/549>.
10. Реброва, Г. О. (2013). Формування економічного мислення майбутніх учителів як педагогічна проблема. *Strategy of Quality in Industry and Education: materials of IX International conference. Varna, Bulgaria, 1*, 253–256.
11. Реброва, Г. О. (2017). Людиноцентричні педагогічні технології в контексті формування економічної культури особистості. *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі: матеріали III міжнародного конгресу, Одеса*, 102–103.
12. Реброва, Г. (2017). Економічна культура майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в контексті компетентнісного підходу. *Проблеми якості дошкільної освіти і професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі, Одеса*, 84–85.
13. Rebrova, H. O. (2018). Pedagogical conditions for economic culture of future humanities teachers formation. *The challenges of academia in the modern digital world. Ushynsky University, Odesa*, 31–32.
14. Реброва, Г. (2018). Економічно-культурна інфографіка професійно-педагогічної підготовки фахівців гуманітарної сфери. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, Одеса*, 102–104.
15. Rebrova, H. (2019). The model of formation of future humanities teachers economic culture. *European Academy of Science, Bonn, April / May*, 79–80.

АНОТАЦІЯ

Реброва Г. О. Формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України. – Одеса, 2020.

У дисертації вперше теоретично обґрунтовано та розкрито сутність і структуру феномену «економічна культура майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей» як інтегрованого особистісно-професійного утворення, що характеризується усвідомленням і практичним опрацюванням культурно-гуманітарного потенціалу економічних знань у їх педагогічній проєкції на економічне виховання та збереження людського ресурсу. Розроблено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей: стимулювання професійного інтересу майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до економічної змістової лінії

фахових дисциплін; орієнтація на вітагенний досвід студентів, набутий ними поза навчанням (інформальним способом); залучення студентів до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості; моделювання віртуальних ситуативно-проектних культурно-економічних середовищ. Схарактеризовано економічний потенціал акмеологічних технологій, відповідно до цього надано їх класифікацію. Визначено критерії (інтелектуальний, самоорганізаційний, ціннісний, продуктивний) та їх показники; схарактеризовано рівні сформованості економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей (високий – інтегрально-зорієнтований, задовільний – вибірково-рефлексивний, низький – ситуативно-актуалізований). Розроблено й упроваджено модель (теоретичний, методологічний, організаційно-методичний і результативний блоки) і методику формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами акмеологічних технологій (настановно-інформаційний; інформально-емпіричний; крос-культурний, міждисциплінарний; проектно-організаційний етапи); елективний курс-практикум «Основи формування економічної культури майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей»; проектно-організаційні форми міждисциплінарного характеру («Coworking-конференція», міжгалузевий освітній семінар).

Ключові слова: економічна культура, майбутні вчителі гуманітарних спеціальностей, акмеологічні технології, педагогічні умови, експериментальна методика.

SUMMARY

Rebrova H. O. Formation of future humanities teachers' economic culture by means of acmeological technologies. – Manuscript copyright.

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences according to specialty 13.00.04 - Theory and Methods of Professional Education. – State Institution «South Ukrainian National Pedagogical university named after K. D. Ushynsky», Ministry of science and education of Ukraine. – Odesa, 2020.

For the first time, the dissertation presents theoretical substantiation and reveals the essence and structure of the phenomenon of “future humanities teachers' economic culture” as an integrated personal and professional formation, characterized by comprehension and practical elaboration of the cultural and humanitarian potential of economic knowledge in their pedagogical projection; objectified within the framework of a professional and pedagogical culture based on reflection and critical attitude to the transformations of economic processes and their various factors in society: cultural and value-based, intellectual, ethno-mental, life-saving; consists of cognitive and rational, activity and adaptation-based, mentally-oriented, motivational and innovative components. Phenomenology of economic culture in psychological and pedagogical projection is revealed, the essence of the concepts “economic culture”, “economic culture of personality” is clarified.

The economic potential of acmeological technologies is characterized. They are classified as modeling and training (participative, modeling of virtual problem

situations); interactive, team-building (intellectual and gaming); organizational and projecting (project and research); personality developing (reflexive narrative, choice of the trajectory of actions' optimization, modelling of the strategy "to results" and professional growth, visualization of thinking).

Scientific approaches (acmeological as generalized and cross-cutting, humanistic, cultural, competency-based and innovative) are substantiated; pedagogical principles (human-centricity, sustainable development, worldview orientation of the educational process, cultural conformity, promotion of professional growth, interdisciplinarity, technologization; economy of human resources).

The following pedagogical conditions of forming future humanities teachers' economic culture are developed and scientifically substantiated: stimulation of future humanities teachers' professional interest in the economic content line of professional disciplines; orientation to the students' vitagenic experience acquired during extracurricular activities (informal way); involvement of students in active interdisciplinary research work of economic orientation; modeling of virtual situational and project cultural and economic environments.

The criteria (intellectual, self-organizing, value-based, productive) and indicators of their evaluation are defined, the levels of the formation of future humanities teachers' economic culture (high - integrally-oriented, satisfactory – selectively reflexive, low – situationally actualized) are characterized.

The author developed and implemented the model (theoretical, methodological, organizational and methodological, resultant parts) of methods of forming future humanities teachers' economic culture by means of acmeological technologies (educational and informational; informational and empirical; cross-cultural; interdisciplinary; project and organizational stages); an elective course-workshop "Fundamentals of Forming Future Humanities Teachers' Economic Culture"; project and organizational forms of interdisciplinary character ("Coworking Conference", cross-industry educational seminar).

It was found out that the implementation of the model and experimental methodology with a step-by-step introduction of the determined pedagogical conditions, allowed to achieve positive changes in the levels of economic culture of future humanities' teachers of the experimental group compared to the control one. Statistical significance and non-coincidence of positive shifts were proved by applying the calculation method χ^2 .

Keywords: economic culture, future humanities teachers, acmeological technologies, pedagogical conditions, experimental methodology.

Підписано до друку 20.02.2019.
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x88/19 Зам. № 1409/19.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.